

УДК 811.124'06

DOI <https://doi.org/10.52726/as.humanities/2021.3.27>

О. Ю. ГЕРАСИМЕНКО

*асистент кафедри іноземної філології,
українознавства та соціально-правових дисциплін,
Донецький національний університет економіки та торгівлі імені Михайла Туган-Барановського,
м. Кривий Ріг, Дніпропетровська область, Україна
Електронна пошта: olya-olya1995@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0002-0539-1165>*

С. О. ЗАХАРЧЕНКО

*студентка,
асистент кафедри іноземної філології,
українознавства та соціально-правових дисциплін,
Донецький національний університет економіки та торгівлі імені Михайла Туган-Барановського,
м. Кривий Ріг, Дніпропетровська область, Україна
Електронна пошта: liluka419@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0003-4716-1197>*

ДО ПИТАННЯ ПРО СУЧАСНИЙ СТАН ЛАТИНСЬКОЇ МОВИ

Представлена стаття присвячена актуальній проблемі сучасного стану латинської мови та визначенню особливостей її вживання у різних сферах та галузях на сучасному етапі. У статті акцентовано увагу на тому, що в останні десятиліття простежується посилення інтересу до латинської мови. Автори статті здійснили ретроспективний аналіз становлення та розвитку латинської мови. На основі вивчення наукових джерел виокремлено 3 гіпотези походження латини, а саме: італо-грецьку, італо-кельтську, теорію Модестова. Описано та схарактеризовано періоди існування латинської мови. Окреслено специфіку функціонування латинської мови в епоху Середньовіччя, XVIII та XX ст. Обґрунтовано питання стосовно стану латини як «мертвої мови». Виявлено, що це питання є досить дискусійним у сучасній філологічній науці та було об'єктом вивчення та дослідження багатьох вітчизняних та зарубіжних науковців. Наявність великої кількості неологізмів у латинській мові на сучасному етапі розвитку суспільства розглядається у статті як доказ затребуваності, життєдіяльності та актуальності латинської мови. Серед актуальних неологізмів виокремлено такі: twitterphilia, tik-tokphobia, blogosphere, twitterology. Автори наводять латинізми, аббревіатури та скорочення латинського походження, які є поширеними та загально-вживаними в українській та англійській мовах. Доведено статус латини як засобу міжнародного спілкування. Встановлено певні протиріччя та заперечення проти вживання латинської мови у XX ст. Автори статті виявили, що сьогодні латинська мова, попри статус «мертвої», є обов'язковим предметом вивчення у ліцеях, гімназіях та закладах вищої освіти. Простежено та зазначено ЗВО Кривого Рогу та спеціальності, у рамках яких вивчається латина. Встановлено особливості літературної латинської мови та значення латини у повсякденному житті. Розкрито релігійний аспект функціонування латини.

Ключові слова: латинська мова, неологізми, аббревіатура, «мертва мова», латинізми.

Постановка проблеми. Латинська мова є мовою європейських народів вже більше тисячі років, а також є засобом спілкування та інтернаціоналізації народів. Латинська мова була офіційною мовою Римської імперії, до складу якої входили території багатьох сучасних держав. За допомогою латинської мови велася офіційна документація, міжнародні перемовини, виголошувалися промови та виступи. Після розпаду Римської імперії латина не втратила своєї актуальності та стала засобом міжнародного спілкування в більшості

країн Європи. Водночас вона була єдиною літературною мовою, зняряддям наукової думки, а також мовою католицької церкви, яка складала основу середньовічної ідеології.

Стародавній Рим залишив для сучасного людства велику й неоціненну спадщину – культурну, наукову, історичну, літературну, яка потребує ґрунтовного та глибокого дослідження. Саме тому нині постала потреба у фахівцях, які здатні опрацьовувати латиномовні джерела, передавати свої знання тим, хто має та матиме справу з латиномовною терміноло-

гією, тобто юристам, медикам, історикам, філологам, біологам, хімікам, релігієзнавцям тощо.

Отже, вивчення сучасного стану латинської мови є вкрай важливим для суспільства, оскільки вона є і залишається основою класичної гуманітарної освіти.

Аналіз попередніх досліджень. Проблемі вивчення особливостей латинської мови загалом та її культурологічного значення зокрема, а також ролі латинської мови у розвитку та збагаченні лексичного фонду присвячено наукові здобутки таких вчених та науковців, як Т. Вільчинська, О. Пилипів, О. Румик, О. Сутула. Проблема викладання латинської мови висвітлювалася у працях О. Мусоріна, М. Чернявського. Питанням класифікації та визначення латинської як «мертвої» присвячено дослідження О. Мусоріна та О. Подосинова. Зарубіжна лінгвістика загалом представлена працями О. Булики, А. Брюкнера, Г. Кайперта, Д. Мошинської, Я. Саваревича та ін. У роботах зазначених науковців порушено проблему дослідження різних аспектів латинських запозичень. Праці з латинської лексики в українській мові представлені в дисертаціях таких вчених, як С. Гриценко, В. Титаренко, Ю. Цимбалюк. Дослідженням латинізмів присвячено наукові здобутки Л. Архипенко, С. Семчинського, О. Стишова. В. Сімонок у своєму дослідженні здійснила класифікацію запозиченої лексики за структурно-семантичними ознаками. Дослідженню неологізмів присвячені численні праці вітчизняних і зарубіжних лінгвістів, серед яких найвідомішими є М. Бакіна, А. Березовенко, А. Брагіна, О. Габінська, І. Дегтяр, О. Земська, О. Ликов, В. Лопатін, Н. Фельдман, Е. Ханпіра та ін.

Мета статті – визначення специфіки вживання латинської мови у різних сферах та галузях, а також виокремлення особливостей латини як міжнародної мови науки на сучасному етапі розвитку суспільства.

Виклад основного матеріалу. Латинська мова (lingua Latīna) – це одна з найдавніших мов, яка дійшла до нас в численних писемних пам'ятках. Вона належить до індоевропейської мовної сім'ї. Разом з давніми мовами осків та умбрів вона становить італійську гілку цієї сім'ї. Свою назву латина отримала від назви племені, яке проживало на початку I тисячоліття до н.е. у невеликому районі Лації на західній частині Апеннінського півострова.

Аналіз наукової літератури дає можливість виокремити гіпотези походження латинської мови, сутність яких ми розкриємо у таблиці 1.

Підсумовуючи викладене, маємо зазначити, що згідно з італо-грецькою та італо-кельтською гіпотезами у процесі розвитку науки спільні та відмінні риси латинської, грецької та кельтської мов були зведені до праїндоевропейських джерел. Отже, ці гіпотези у науці не прижилися. Найбільше визнання отримала теорія Модестова.

Існування латинської мови поділяється на декілька періодів. **Перший період** називають *архаїчним*, який поділяється на три таких підперіоди: *дописемний* (до VI ст. до н. е., тобто до того часу, коли з'явилися перші відомі нам літературні пам'ятки); *ранній писемний* (до III ст. до н. е.), представлений невеликою кількістю написів (уривки з гімнів саліїв, напис на римському форумі тощо); *ранній літературний* (III–II ст. до н. е.), який характеризується появою перших літературних творів. **Другий період** – класичний, або період «золотої латини» (I ст. до н.е. – I ст. н. е.). На цей період припадає творчість таких відомих філософів, як Вергілій, Овідій, Гораций, Цицерон, Лукрецій, Катулла, Лівій, Тібулл, Проперцій та ін. Очевидно, саме завдяки здобуткам цих визначних ораторів, філософів, політиків цей період отримав назву «золота латина». **Третій період** має назву посткласичного періоду («срібна

Таблиця 1

Гіпотези походження латинської мови

Назва гіпотези	Суть
італо-грецька (висунута античним граматистом Діонісієм Галікарнаським)	латина походить з еолійського діалекту з низкою відхилень, змішань з різними мовами
італо-кельтська	витоки латини існують у вірогідній спорідненості кельтських та італійських мов
теорія Модестова	мови італійської групи внаслідок міграційних процесів проникли в Італію не як одне ціле, а двома хвилями і в різні часові проміжки

латина»). У цей час призупиняється розвиток фонетичної і граматичної систем літературної мови. Цей період характеризується творчістю Сенеки, Петронія, Марциала, Плінія Молодшого, Ювенала та Тацита [Звонська 2006 : 23].

В історичному контексті дослідження латини варто зазначити, що, наприклад, в епоху Середньовіччя вона перестала бути розмовною, проте продовжила обслуговувати суспільну та політичну сфери життя – дипломатію, науку, юриспруденцію, науку. Латинською мовою були написані праці провідних учених Європи – Е. Роттердамського, Р. Декарта, Т. Мора, Я. А. Коменського, І. Ньютона, Б. Спінози. Свій слід латина залишила також й у слов'янських державах: на територіях сучасної України та Росії активно відкривалися латиномовні заклади освіти, а у літературі з'явилася ціла плеяда латиномовних поетів та письменників.

Значимо, що з XVIII століття сфера використання латини звузилася, пріоритет віддавався рідній мові. А у XX столітті латинська мова перестала бути основною шкільною дисципліною, її вивчали тільки фахівці окремих спеціальностей. Головне при цьому те, що, попри перешкоди існуванню латинської мови, вона не зникла і не перестала функціонувати. Навпаки, вона відіграє нині велику роль у греко-латинському лексичному фонді, є базовою у формуванні інтернаціональної лексики, широко застосовується в медицині та фармакології, є мовою католицької церкви й обов'язковою навчальною дисципліною у підготовці багатьох спеціальностей.

Про статус латинської мови значимо те, що на землях Західної Європи латина використовувалась у всіх соціальних сферах, поглинаючи місцеві говірки. Лише знання цієї мови могло забезпечити досягнення певного соціального статусу та здобуття освіти кожному громадянину. Навіть у пізніший час її знання сприяло міжнародному спілкуванню представників різних держав Європи і всього світу. Нині латина продовжує жити у романських мовах. Її спадкоємцями є італійська, французька, іспанська, португальська, румунська, ретороманська, провансальська мови.

Отже, чи можна вважати латину «мертвою» мовою? Аналізуючи цю проблему, вітчизняний дослідник О. Мусорін представив класи-

фікацію, у якій він визначив латинську мову як таку, що належить до «мертвих» мов, які й сьогодні активно функціонують у книжково-письмовій сфері. Такі мови вивчаються відповідно до накопиченого практичного досвіду, узгодженого з традиціями, у великій кількості навчальних закладів [Мусорін 1999 : 33]. Вважаємо доречним у цьому аспекті висвітлити погляди О. Подосинова, який зазначав, що, якщо вважати латину «мертвою», «смерть» її була чудовою, оскільки вона помирала тисячу років і запліднювала більшість європейських мов, ставши їхньою основою. Вона стала основою для італійської, іспанської, французької, румунської тощо мов. Крім того, вона подарувала сотні тисяч слів і термінів іншим мовам [Подосинов 1998 : 3].

Ми вважаємо, що на питання науковиці Т. Васильєвої про те, чи є мертвою латина [Васильєва 2003 : 183], можна впевнено відповісти, що латина жива. На нашу думку, яскравим доказом цього є процес створення неологізмів у латинській мові, а також широке використання латинських скорочень та аббревіатур у сучасній англійській мові.

Латинські неологізми є основою багатьох сучасних англійських та українських слів. Наприклад, за допомогою словотвірного елемента греко-латинського походження *-philia* був утворений неологізм “twitterphilia” (залежність, любов до соціальної мережі “Twitter”); від *-phobia* був утворений неологізм “tik-tokphobia” (психічне зрушення у користувачів соціальної мережі «Тік-ток»); від елемента *-sphere* – нове актуальне слово “blogosphere” (онлайн спільнота блогерів); від *-logy* – “Twitterology” (наука про використання мережі “Twitter”).

Серед латинізмів, які увійшли та успішно прижились в українській мові, можна виділити такі, як: алергія (*allergia*), диктатор (*dictator*), театр (*theātrum*), прогрес (*progressus*), функція (*functio*), колега (*collēga*), луна (*Luna*), форма (*forma*), літера (*littēra*), лінія (*linea*), інфекція (*infectio*), риторика (*rhetořica*), колір (*color*), алібі (*alibi*), аналіз (*analysis*), дата (*datum*), ректор (*rector*), епідемія (*epidemia*), премія (*praemium*), дефект (*defectus*) тощо.

У сучасній англійській мові існує велика кількість аббревіатур, фраз та скорочень, які є загальноживаними у всьому світі. Най-

більш уживаними є такі: “e.g.” (exempli gratia) – наприклад; “i.e.” (id est) – тобто (іншими словами); “versus” – проти, на відміну; “videlicet” – а саме; “et cetera” – і таке інше; “et alii” – та інші; “NB!” (Nota Bene!) – зверніть увагу; “cf” (conferre) – порівняно з; “q. v.” (quod vide) – дивись; “a. m.” (ante meridiem) – до півдня; “p. m.” (post meridiem) – після півдня тощо.

Відповідаючи на запитання про те, чому саме латинська мова пропонується як міжнародний засіб спілкування, висуваємо такі припущення: по-перше, ця мова має довгу історію, протягом якої вона поширювалась за порівняно короткий термін на величезні території, асимілюючи велику кількість різних мов та діалектів; по-друге, зберігаючи свої позиції єдиної літературної мови європейських народів протягом майже півтори тисячі років, латина успішно доводила свою здатність бути засобом міжнародного спілкування, що може пристосуватися до різних умов і потреб суспільства; по-третє, у процесі об’єднання народів роль великої кількості загальних слів та інших мовних елементів латинського походження в сучасних мовах стала практичною основою латини як міжнародної мови. Є підстави вважати, що, крім великого авторитету в культурному та історичному плані, можна говорити про ясність і порівняльну стислість латинських виразів та фраз.

Аналіз наукової літератури дає можливість стверджувати, що існують певні заперечення проти латинської мови. Наприклад, відомо, що у 50-ті роки ХХ ст. ще існував соціальний престиж тих, хто знає латинську мову. Протягом тривалого періоду у школах для привілейованих навчали античним (зокрема, латинській) мовам. Це спонукало виникнення негативного ставлення до неї у непривілейованих верств населення. Погляди науковців стосовно доречності вивчення латинської мови та щодо збереження і розвитку культурних та історичних цінностей латини розділилися. Одні вчені вважали, що спрощення мови є неможливим. Проте інші дотримувалися поглядів щодо простоти й у граматиці, й у лексичному питанні: необхідно створити стиль найпростіших синтаксичних елементів латинської мови та не вживати, окрім поетичних творів, рідкісних слів і складних виразів, щоб усі могли

зрозуміти суть під час першого читання або під час слухання живої мови.

Зараз латинська мова включена в програми деяких закладів освіти. Це гімназії, ліцеї, заклади вищої освіти (ЗВО). Наприклад, у Кривому Розі латинська мова є обов’язковою для вивчення у таких ЗВО, як: Донецький національний університет економіки та торгівлі імені Михайла Туган-Барановського (спеціальність 035 Філологія), Криворізький державний педагогічний університет (спеціальність 014 Середня освіта (англійська мова і друга іноземна мова)), Криворізький факультет Національного університету «Одеська юридична академія» (спеціальність 081 Право), Криворізький медичний коледж (спеціальність 226 Фармація, промислова фармація).

Літературна латинська мова знайшла своє відображення у низці творів, які досі є актуальними. Так, хрестоматія латинською мовою Н. Федорова містить фрагменти видатних творів епох Середньовіччя та Відродження. Серед творів є релігійні гімни, новели, легенди, а також поезії. Важливим у цьому аспекті «літературності» є те, що у світі існує чимало видань, присвячених живій латині. Серед них – журнал “Vox Latina”, який випускається у Німеччині вже 40 років. Звісно, не можна оминати увагою словники. Зокрема, латинсько-російський і російсько-латинський словник О. Подосинова містить найбільш вживану лексику як античного, так і середньовічного періоду. Варто зазначити, що цей словник не втрачає популярності і в наш час, адже він містить сучасні поняття. Варто зазначити, що в Італії вже 30 років випускають журнали дитячих коміксів “Adulescens” та “Juvenis” латинською мовою. У Фінляндії транслюється короткий випуск новин латиною. Два останні факти свідчать про популяризацію латинської мови у сучасному світі завдяки медіапростору.

У повсякденному житті навіть серед звичайних людей можна почути висловлювання, крилаті слова, прислів’я, що мають прихований зміст. Найбільш цікавими та популярними, на наш погляд, є такі: *Per aspēra ad astra* («Через труднощі до зірок»); *Scientia potential ist* («Знання – це сила»); *Dum spiro, spero* («Поки живу, надіюсь»); *Tertium non datur* («Третього не дається»); *Consuetūdo est altēra*

natūra («Звичка – друга натура»); *Carpe diem* («Лови день / момент») тощо. Усі ці та інші крилаті висловлювання користуються широкою популярністю серед молоді у соціальних мережах. Отже, вона активно та швидко проникає у сучасну мову ХХІ століття, доводячи, що латина – жива мова.

Ю. Шульц у своїй роботі «Латинська мова та основи термінології» зазначав, що в сучасному світі грецька та латинська мови вважаються будівельним матеріалом для створення нових найменувань та термінів у медицині та для удосконалення вже існуючих. Кількість створених термінів є значною, а більшість з них можна вважати латинськими неологізмами. Існує чимало міжнародних ботанічних, зоологічних, ветеринарних номенклатур, які поповнюються новолатинськими словами і нині [Шульц 2013 : 13].

Розглядаючи особливості латинської мови у сучасному релігійному аспекті, вважаємо за доцільне зауважити, що у католицькій церкві також досі використовується латина: латинською мовою ведеться документація Ватикану і складаються послання римських пап. Досі пишуться дисертації та проводяться диспути, молитви. Цікавим є той факт, що Папа Бенедикт ХVІ планує відкрити Академію латинської мови для її вивчення та розповсюдження по всьому світу.

Отже, бачимо, що латинська мова проникає у різні сфери і поширюється всюди, а саме: у соціальних мережах, ЗМІ, девізах різних установ, університетів, громадських організацій, підприємств. Латинські висловлювання є популярними у татуваннях, написах, сфері культури, у назвах кіно та телепродукції, творчих колективів та об'єднань, у назвах віршів.

Яскравим прикладом останнього може слугувати вірш Лесі Українки “*Contra spem spero*” – «Без надії сподіваюсь».

Видатний римський оратор і письменник Цицерон казав: “*Non tam praeclarum est scire Latine, quam turpe est nescire*” – «Не настільки похвально знати латину, наскільки ганебно не знати її».

Висновки. Отже, є всі підстави зробити висновок, що аналіз особливостей використання латинської мови у різних галузях та сферах вжитку характеризує її як інструмент, за допомогою якого відбувається глобалізація мови у світі. Латина є важливою основою, базисом для створення і збагачення міжнародної лексики. Багата антична культура, яка була створена давньогрецькою та латинською мовами та досягла високого ступеня художньої досконалості, впливала та продовжує впливати на культуру європейських народів загалом та на нашу вітчизняну культуру зокрема.

У сучасному світі латинська мова стала мовою таких сфер та галузей, як освіта, наука, юриспруденція, дипломатія, медицина, релігія. Латина є важливим засобом міжнародного та наукового спілкування. Без цієї мови неможливо уявити сьгодні сфери людської діяльності.

Результати здійсненого нами дослідження дозволяють зробити висновок про широке проникнення латинської лексики в новоєвропейські мови, зокрема у сферу наукової та технологічної термінології. Звідси випливає, що латинська мова є фундаментом для вивчення інших мов. Крім того, знання латини засвідчує наш інтелектуальний рівень та приналежність до європейських традицій освіти. Отже, *sapere aude* (ризикніть дізнатися) більше про цю давню мову.

ЛІТЕРАТУРА

1. Васильева Т. Краткий словарь латинских крылатых выражений. Санкт-Петербург : Золотой век, 2003. 335 с.
2. Звонська Л., Шовковий В. Латинська мова. Київ : Знання, 2006. 711 с.
3. Мусорин А. Преподавание латинского языка в неязыковом вузе : материалы 1-й метод. конф. профессорско-препод. состава Института экономики и менеджмента. Новосибирск, 1999. С. 32–34.
4. Подосинов А. *Lingua Latina*. Введение в латинский язык и в античную культуру. Москва : Флинта, 1998. 354 с.
5. Шульц Ю. Латинский язык и основы терминологии. Москва : Книга по требованию, 2013. 334 с.

REFERENCES

1. Musorin, A. (1999). *Prepodavanie latinskogo yazyika v neyazykovom vuze* [Teaching Latin in a non-linguistic university]: materials of 1st method. conf. professor-lecturer composition of the Institute of Economics and Management. Novosibirsk. PP. 32–34.
2. Podosinov, A. (1998). *Lingua Latina. Vvedenie v latinskiy yazyik i v antichnuyu kulturu* [Lingua Latina. Introduction to Latin and Ancient Culture]. Moscow : “Flinta” Publ. 354 p.
3. Shults, Yu. (2013). *Latinskiy yazyik i osnovyi terminologii* [Latin language and bases of terminology]. Moscow : “Kniga po trebovaniyu” Publ. 334 p.
4. Vasileva, T. (2003). *Kratkiy slovar latinskih krylatyih vyrazheniy* [A short dictionary of Latin catchphrases]. Saint Petersburg : “Zolotoy vek” Publ. 335 p.
5. Zvonska, L. & Shovkovyi, V. (2006). *Latynska mova* [Latin language]. Kyiv : “Znannia” Publ. 711 p.

O. YU. HERASYMENKO

*Assistant at the Department of Foreign Philology,
Ukrainian Studies and Social and Legal Disciplines,
Donetsk National University of Economics and Trade named after Mykhailo Tugan-Baranovsky, Kryvyi Rih,
Dnipropetrovsk region, Ukraine
E-mail: olya-olya1995@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0002-0539-1165>*

S. O. ZAKHARCHENKO

*Student,
Donetsk National University of Economics and Trade named after Mykhailo Tugan-Baranovsky, Kryvyi Rih,
Dnipropetrovsk region, Ukraine
E-mail: liluka419@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0003-4716-1197>*

ON THE QUESTION OF THE CURRENT STATE OF THE LATIN LANGUAGE

The presented article is devoted to the actual problem of the current state of the Latin language and to the definition of the peculiarities of its use in various spheres and branches at the present stage. The article emphasizes that in recent decades there has been a growing interest in Latin. Authors made a retrospective analysis of the Latin language formation and development. Based on the study of scientific sources, 3 hypotheses of the origin of Latin have been identified, namely: Italo-Greek, Italo-Celtic, Modestov's theory. The periods of the Latin language are described and characterized. The specifics of the Latin language functioning in the Middle Ages, XVIII and XX centuries are outlined. The question of the state of Latin as a “dead language” is substantiated. It was found that this issue is quite controversial in modern philological thought and has been the subject of study and research of many domestic and foreign scholars. The presence of a large number of neologisms in the Latin language at the present stage of development of society is considered as proof of the demand, vital activity and relevance of the Latin language. Among the current neologisms are the following: *twitterphilia, tik-tokphobia, blogosphere, twitterology*. The authors propose latinisms and abbreviations of Latin origin, which are commonly used in Ukrainian and English languages. The status of Latin as a means of international communication is proved. Certain contradictions and objections to the use of Latin in the XX century have been identified. The authors of the article investigated that today the Latin language, despite the status of “dead”, is a compulsory subject in lyceums, gymnasiums and higher education institutions. The institutions of higher education in Kryvyi Rih and the specialties within which Latin is studied are traced and indicated. The peculiarities of literary Latin and the importance of Latin in everyday life are established. The religious aspect of the functioning of Latin is revealed.

Key words: Latin language, neologisms, abbreviation, dead language, latinisms.